

ADABIY QAHRAMONLAR ORQALI YOSH AVLODDA MA'NAVIYATNI SHAKLLANTIRISH

Saidova Madinabonu Abduhakim qizi

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti

Anotatsiya: Mazkur maqolada adabiy qahramonlar timsoli orqali yosh avlodda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning nazariy asoslari va amaliy yo'llari tahlil etiladi. Badiiy adabiyot inson qalbini tarbiyalash, dunyoqarashini boyitish, ezgulik, halollik, vatanparvarlik, sabr-toqat, mehnatsevarlik kabi fazilatlarni singdirishda beqiyos tarbiya vositasidir. Ayniqsa, o'zbek adabiyotidagi klassik va zamonaviy adabiy qahramonlarning obrazlari orqali yoshlarda ijobiy ma'naviy fazilatlarni qaror toptirishga katta e'tibor qaratiladi. Maqolada A.Navoiyning Farhodi, A.Qodiriyning Otabeki, Cho'lponning Zaynabi, Abdulla Qahhorning Safarbayi, O'.Hoshimovning Odami, Erkin Vohidovning Alisher Navoiyga bag'ishlangan qahramonlari misolida ta'lim-tarbiyaviy jihatlar yoritiladi. Bu orqali yosh avlodni yuksak ma'naviyatli, vatanparvar va komil inson qilib tarbiyalashda adabiyotning o'rni ochib beriladi.

Kalit so'zlar: ma'naviyat, adabiy qahramon, yosh avlod tarbiyasi, badiiy asar, axloqiy qadriyatlar, vatanparvarlik, komil inson, o'zbek adabiyoti, ruhiy tarbiya, obrazli ta'lim.

Yosh avlodni barkamol inson qilib tarbiyalash, ularda yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish har qanday jamiyat taraqqiyotining asosi hisoblanadi. Ayniqsa, zamonaviy globallashuv jarayonlarida milliy qadriyatlar, madaniyat va an'analarni asrash, yoshlarga ruhiy immunitet singdirish eng muhim vazifalardan biriga aylangan. Bu borada ta'lim tizimidan tashqari, adabiyot, san'at va madaniyat vositalarining o'rni beqiyosdir. Ayniqsa, adabiyot inson qalbi va ongiga bevosita ta'sir qiluvchi kuchli ma'naviy vosita sifatida ma'naviy tarbiyada yetakchi ahamiyat kasb etadi.

Adabiy asar orqali o'quvchi nafaqat estetik zavq oladi, balki u hayotiy tajriba, saxoq, axloqiy mezonlar, jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar mohiyatini chuqur anglaydi. Bu jarayonda adabiy qahramonlar muhim rol o'ynaydi. Ular orqali yoshlarga yaxshilik va yomonlik, adolat va haqsizlik, fidoyilik va loqaydlik, mehnatsevarlik va erinchoqlik, halollik va xiyonat kabi qarama-qarshi tushunchalar obrazlar vositasida chuqur singdiriladi.

O'zbek adabiyotida yosh avlod tarbiyasiga xizmat qiluvchi boy badiiy meros mavjud. Alisher Navoiy, Furqat, Avloniy, Qodiriy, Fitrat, Cho'lpon, Oybek, G'afur G'ulom, Abdulla Qahhor, Odil Yoqubov, O'tkir Hoshimov, Tohir Malik kabi adiblar ijodi xalqimizning ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishda muhim o'rin tutgan. Bu asarlarda yaratilgan adabiy qahramonlar – Farhod, Layli, Otabek, Kumush, Zaynab, Odilbek, Safarbay, Rustam, Komilbek, Bobur va boshqalar – har bir o'quvchi uchun ma'naviy o'sish va axloqiy kamolot yo'lida ibrat manbai bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur maqolada adabiy qahramonlar obrazining ma'naviy tarbiya vositasi sifatidagi ahamiyati tahlil qilinadi, yoshlarning badiiy asar orqali ruhiy va axloqiy shakllanishi jarayoniga nazar tashlanadi. Shu orqali ta'lim-tarbiyada adabiyotning o'rni va yosh avlod ma'naviyatini boyitishdagi metodik yondashuvlar asoslab beriladi.

Adabiyot insoniyat tafakkuri, ruhiy olami va ma'naviy dunyosining eng nozik qatlamlariga ta'sir ko'rsatadigan kuchli vositadir. Aynan shu boisdan ham adabiy asarlar, ayniqsa, ulardagi adabiy qahramonlar obrazlari yosh avlod tarbiyasida muhim rol o'ynaydi. Chunki badiiy obraz o'quvchining xayolida real timsolga aylanadi va u orqali hayotning mohiyati, insoniy fazilatlar, axloqiy mezonlar haqida o'z tasavvurini shakllantiradi.

Yosh avlod uchun adabiy qahramon — bu nafaqat badiiy asar ichidagi obraz, balki u hayotdagi tutum, qaror, harakatlar uchun ibrat manbai, ruhiy yo'l boshchi bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, o'zbek adabiyotida yaratilgan ko'plab adabiy qahramonlar yoshlar ma'naviyatining shakllanishida bevosita ta'sirga ega bo'lgan. Bu qahramonlar orqali yoshlar orasida ezgulik, halollik, vatanparvarlik, fidoiylik, sabr-toqat, mehnatsevarlik, o'zlikni anglash, adolatparvarlik kabi qadriyatlar singdiriladi.

Misol uchun, Alisher Navoiyning “Farhod va Shirin” dostonidagi Farhod timsoli nafaqat muhabbat, balki fidoyilik, mehnatsevarlik, vafodorlik va halollik fazilatlarini

mujassamlashtirgan timsol sifatida yoshlarga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Farhod mehnat orqali sevgiga, muhabbatga va jamiyat e'tirofiga erishadi. Bu timsol orqali o'quvchida halol mehnatga, fidoyilikka, qat'iyat va sabrga e'tiqod shakllanadi.

Yana bir muhim obraz — Abdulla Qodiriy ijodidagi Otabek obrazidir. “O'tkan kunlar” romanida tasvirlangan bu qahramon yoshlarning hayotiy idealiga aylangan. Otabek obrazida ilg'or fikrli, ma'rifatparvar, millat taqdiriga befarq bo'lmagan, o'z shaxsiy baxti va ijtimoiy burchini uyg'unlashtirishga intilgan komil inson timsoli yaratilgan. Ayniqsa, Otabekning Kumushga sadoqati, otasiga hurmati, xalq manfaatini himoya qilishga bo'lgan intilishi yosh o'quvchi qalbida mas'uliyat, sadoqat, jasorat kabi fazilatlarni uyg'otadi.

Yoshlar uchun ruhiy tarbiya va axloqiy o'sishda Cho'lponning “Kecha va kunduz” romanidagi Zaynab timsoli ham muhim ahamiyatga ega. U erk, irodali qaror, o'z sha'ni va g'ururini himoya qilish yo'lida harakat qilgan kuchli ayol obrazidir. Shu orqali ayol sha'ni, oiladagi hurmat, mustaqil fikrlash va ijtimoiy faollik g'oyalari yoshlar ongiga singdiriladi. Zaynab timsoli bugungi yosh avlod uchun ham ijtimoiy pozitsiyasi mustahkam, oriyatli, vatanparvar, aql-zakovatli ayol timsoli sifatida qadrlanadi.

Adabiy qahramonlar orqali yosh avlodga faqat ijobiy fazilatlar emas, balki yomon illatlarning oqibatlari ham namoyon qilinadi. Masalan, Abdulla Qahhorning “Sinchalak”, “O'tgan kunlar”, “Qo'shchinor chiroqlari” asarlaridagi obrazlar orasida loqaydlik, dangasalik, pastkashlik, johillik kabi xatti-harakatlar tanqid ostiga olinadi. Ayniqsa, “Safarbek” obrazida muallif tanballik, ma'naviy nochorlik, mas'uliyatsizlikning ijtimoiy muammolarga olib kelishini fosh qiladi. Bunday obrazlar orqali yosh o'quvchi yomon illatlardan o'zini tiyish, o'zini tarbiyalash zarurligini anglaydi.

O'zbek zamonaviy adabiyotidagi qahramonlar ham yoshlar ma'naviyati shakllanishida faol rol o'ynaydi. O'tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi”, “Dunyoning ishlari” kabi asarlaridagi qahramonlar oddiy xalq vakili bo'lishiga qaramay, ularda chuqur ruhiy olam, hayotga real va teran munosabat mujassam. Ulardagi samimiyat, halollik, rostgo'ylik, mehr-oqibat, hayotiy to'g'rilik yoshlar uchun ibratdir. “Odil” obrazi mas'uliyatli, og'ir hayot sinovlarida bukilmaydigan, oriyatli inson timsolida tasvirlangan.

Bundan tashqari, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Muhammad Yusuf kabi shoirlar ijodida paydo bo'lgan lirika va publitsistik she'rlar orqali ham ijobiy qahramonlar yaratilgan. Ayniqsa, "Alisher Navoiyga maktub", "Tilga e'tibor – elga e'tibor", "Sen yetim emassan, o'zbek!" kabi she'rlar orqali adiblar o'zbek yoshlarini milliy g'urur, vatanparvarlik, ona tilini sevis, tarixini bilish, o'zligini anglashga chorlaydi.

Adabiy qahramonlar orqali tarbiya berishning yana bir muhim jihati – bu obraz orqali mustaqil fikrlash, muammoga tanqidiy yondashish, hayotiy xulosalar chiqarish malakasini rivojlantirishdir. Har bir badiiy obraz muayyan voqea yoki muammoga munosabat bildiradi. O'quvchi bu munosabat orqali o'z pozitsiyasini shakllantiradi, badiiy-estetik didi, hissiy tafakkuri rivojlanadi.

Shuningdek, maktab ta'limida adabiyot darslari orqali adabiy qahramonlar asosida ma'naviy tarbiya berish samaradorligi yuqoriligini ta'kidlash joiz. Adabiyot o'qituvchilari adabiy obrazni tahlil etish jarayonida yoshlar ongiga ijobiy qadriyatlarni singdirishlari, har bir obraz ortida yotgan hayotiy haqiqatni o'quvchiga anglatishlari kerak. Bunda adabiy qahramonni faqat voqea ishtirokchisi emas, balki tarbiyaviy manba sifatida talqin etish maqsadga muvofiq.

Adabiy qahramonlarning ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyatini tahlil qilar ekanmiz, ularning yoshlar dunyoqarashi, hayotga, vatanga, oilaga, jamiyatga munosabatini shakllantirishdagi o'rnini alohida ta'kidlash lozim. Shuningdek, bugungi kunda ommaviy axborot vositalarida, internetda mavjud bo'lgan ma'naviy tahdidlar, begona g'oyalar ta'siriga qarshi kurashda milliy adabiy qahramonlarimizning ijobiy timsollarini targ'ib qilish zarurati ortib bormoqda. Aynan adabiyot bu borada eng ishonchli, eng ta'sirchan vositadir.

Xulosa qilib aytganda, adabiy qahramonlar yoshlar uchun nafaqat badiiy obraz, balki hayotga yo'l ko'rsatadigan, ma'naviy yetakchi bo'ladigan timsollar sifatida xizmat qiladi. Ularning ta'siri ostida shakllangan shaxs o'zligini anglagan, ma'naviy barkamol, vatanparvar va ijtimoiy mas'uliyatli inson bo'lib voyaga yetadi. Shuning uchun ham adabiy qahramonlarni tarbiya vositasi sifatida chuqur o'rganish va ularni ta'lim jarayoniga to'g'ri kiritish yosh avlodning ma'naviy kamolotida muhim ahamiyat kasb etadi.

Yosh avlodda yuksak ma'naviyat va komil inson fazilatlarini shakllantirish bugungi kunda ta'lim-tarbiya tizimining eng muhim vazifalaridan biri sanaladi. Bu jarayonda adabiy qahramonlarning o'рни beqiyosdir. Zero, badiiy asarlar orqali yoshlarga ma'naviy saboqlar berish, ular ongiga ezgulik, halollik, vatanparvarlik, fidoyilik, mehr-oqibat kabi fazilatlarni singdirish imkoniyati mavjud. O'zbek adabiyotida yaratilgan tarixiy va zamonaviy adabiy qahramonlar obrazlari yoshlarning ruhiy o'sishida, axloqiy dunyoqarashini shakllantirishda muhim tarbiyaviy manba hisoblanadi.

Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Oybek, Abdulla Qahhor, O'tkir Hoshimov, Erkin Vohidov kabi adiblar ijodidagi adabiy qahramonlar har bir yosh o'quvchi uchun ruhiy yo'lboshchi, ibrat va saboq manbai sifatida xizmat qilishi mumkin. Ular orqali yoshlar o'zligini anglaydi, jamiyatdagi o'rnini belgilaydi va yuksak axloqiy mezonlarga tayangan holda kamol topadi.

Shunday ekan, adabiy qahramonlar obrazini chuqur tahlil qilish, ularni ta'lim-tarbiya jarayonida samarali qo'llash, yoshlar ongiga ma'naviy fazilatlarni singdirishda adabiyot fanining imkoniyatlaridan keng foydalanish zarur. Bu esa o'z navbatida, ma'naviy barkamol, vatanparvar va ijtimoiy mas'uliyatli avlodni shakllantirishda muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. **Xamsa**. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2021.
2. Abdulla Qodiriy. **O'tkan kunlar**. – Toshkent: Sharq, 2019.
3. Cho'lpon. **Kecha va kunduz**. – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
4. Abdulla Qahhor. **Tanlangan asarlar**. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2020.
5. O'tkir Hoshimov. **Ikki eshik orasi**. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017.
6. Erkin Vohidov. **Tanlangan asarlar**. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2018.
7. G'ulomov S. **Adabiy obraz va tarbiya**. – Toshkent: Fan, 2007.
8. Karimova M. **Adabiyot va yoshlar ma'naviyati**. – Toshkent: Ma'naviyat, 2014.
9. Nurmonov A. **Adabiyotshunoslik asoslari**. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
10. To'xtaboyev X. **Badiiy obrazlar tahlili va talqini**. – Samarqand: Zarafshon, 2013.

